

Valstybinio audito ataskaitos santrauka

APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE ORGANIZAVIMAS

2015 m. gegužės 15 d. Nr. Nr. VA-P-40-1-8

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.

PD – Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

AVPK – apskrities vyriausiasis policijos komisariatas.

PK – policijos komisariatas.

SPC – specializuotos pagalbos centras.

VTAS – vaiko teisių apsaugos skyrius.

Kardomosios priemonės – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nustatytos kardomosios priemonės.

Specialiosios priemonės – Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme nustatytos smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės.

Smurtautojas (įtariamasis) – asmuo, smurtaujantis artimoje aplinkoje.

Smurtą patyręs asmuo (nukentėjęs) – asmuo, prieš kurį panaudotas smurtas artimoje aplinkoje.

Artima aplinka – aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį.

SANTRAUKA

2011 m. pabaigoje Lietuvoje įsigaliojo Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas¹, kuriuo buvo siekiama sudaryti teisinės prielaidas specialiomis priemonėmis užtikrinti smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsaugą ir sukurti specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo sistemą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2012–2014 m. organizavo Specializuotos pagalbos centrų programos² įgyvendinimą. Buvo planuojama, kad ją įgyvendinus, bus sukurtas veikiantis specializuotos pagalbos centrų tinklas ir užtikrinta, kad kiekvienam nukentėjusiajam nedelsiant po smurto atvejo bus pasiūlyta pagalba ir suteikta tiems, kuriems ji reikalinga.

Audituojamu laikotarpiu specializuotą kompleksinę pagalbą teikė iš viso 17 specializuotos pagalbos centrų, kurių veiklos teritorija apėmė visą Lietuvą. Pagalbai teikti 2013 ir 2014 m. iš valstybės biudžeto lėšų kasmet buvo skirta beveik po 270 tūkst. eurų.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vidaus audito skyrius 2013 m. atliko vidaus auditą³: įvertino Specializuotos pagalbos centrų programos priemonių įgyvendinimo rezultatyvumą ir valstybės biudžeto asignavimų panaudojimo tikslingumą, pateikė rekomendacijas nustatytiems trūkumams šalinti.

Policijai pavesta imtis priemonių užtikrinti smurtą patyrusio asmens apsaugą. 2012–2014 m. buvo užregistruota beveik 70 tūkst. pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje. Jų kasmet daugėja. Policijos pareigūnams atvykus į įvykio vietą, smurtą patyrusio asmens apsauga gali būti užtikrinta iki 48 val., laikinai sulaikius įtariamąjį, o pradėjus ikiteisminį tyrimą / teismui išnagrinėjus baudžiamąją bylą – įstatymų nustatyta tvarka skiriant įtariamajam / nuteistajam kardomąsias ar smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemones.

2012–2014 m. buvo pradėta 28 tūkst. ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje, o kiek iš jų įtariamiesiems buvo paskirtos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme nustatytos smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės, duomenys valstybės mastu nesisteminami.

Audito metu vertinome, ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsauga organizuojama rezultatyviai ir ar jiems nedelsiant pasiūloma pagalba.

Auditą atlikome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje ir Policijos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos.

Audituojamas laikotarpis – 2012–2014 m. Duomenis, reikalingus vertinimams atlikti, iš institucijų rinkome apklausos būdu ir analizuodami atsirinkto laikotarpio ikiteisminių tyrimų medžiagą.

Nustatėme, kad ne visada užtikrinama smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsauga – kas dešimtas nukentėjusysis pakartotinai patiria smurtą. Specializuota kompleksinė pagalba, kuri

¹ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2011-05-26 Nr. XI-1425.

² Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2011-12-19 įsakymu Nr. A1-534/V-1072/1V-931.

³ Specializuotos pagalbos centrų programos priemonių įgyvendinimo audito ataskaita, 2013-11-22 Nr. A7-38.

turi būti pasiūlyta nedelsiant, daugiau nei 10 proc. nukentėjusiųjų nebuvo pasiūlyta, o beveik pusei jų – vėliau nei kitą darbo dieną (kai kuriais atvejais praėjus daugiau nei 2 savaitėms).

Siekiant užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą, Vyriausybei pasiūlėme pirmiausia tobulinti teisės aktus taip, kad būtų sudarytos galimybės visada paskirti apsaugos priemonės tiems nukentėjusiesiems, kuriems tokia apsauga reikalinga. Įvertinę audito metu surinktus įrodymus, pateikiame valstybinio audito išvadas ir rekomendacijas, kurias tinkamai įgyvendinus daugėtų asmenų, kurie nedelsiant gauna pagalbą, ir mažėtų pakartotinio smurto atvejų.

IŠVADOS

1. Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsauga organizuojama nepakankamai rezultatyviai:

1.1. nors policijos vidutinis reagavimo laikas į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje trumpėja ir daugėja asmenų, kuriems iki 48 val. po smurto įvykio užtikrinama apsauga, tačiau išlieka atvejų, kai į pranešimus reaguojama viršijant nustatytą 20 min. atvykimo į įvykio vietą laiką. 2015 metais taip pat gali būti užtikrinta ne visų nukentėjusiųjų skubi apsauga, nes planuojama, kad policija nustatytu laiku reaguos (atvyks) į 76 proc. įvykių (1.1 ir 1.2 poskyriai).

1.2. nesudarytos pakankamos teisinės prielaidos, kad tinkamomis priemonėmis būtų užtikrinta smurtą patyrusių asmenų apsauga tais atvejais, kai jiems tokia apsauga yra reikalinga:

1.2.1. įstatymu nereglamentuota, kas turi pateikti teismui prašymą skirti smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemones (t. y. prokurorai ir (ar) ikiteisminio tyrimo pareigūnai), formuojasi nevienoda teismų praktika, todėl ikiteisminiuose tyrimuose, kurie buvo pradėti 2014 m. II pusmetį, teismams nebuvo pateikta prašymų jas skirti (1.3.1 skirsnis);

1.2.2. įstatymas nesuteikia teismui diskrecijos teisės kiekvienu atveju nuspręsti skirti smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemones ar ne, nes įpareigoja jas skirti visada, kai įtariamajam neskiriamos kardomosios priemonės – suėmimas ar įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ar kai nuteistajam neskiriamas areštas arba laisvės atėmimas. Dėl to smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės gali būti paskirtos ir tais atvejais, kai pakartotinio smurto rizikos nėra arba kai tam pačiam įtariamajam jau paskirta analogiška kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti, įpareigojant įtariamąjį nesilankyti nukentėjusiojo gyvenamojoje vietoje ir (ar) nebendrauti bei neieškoti ryšių su juo (1.3.1 ir 1.3.2 skirsniai);

1.3. Neužtikrinus tinkamos apsaugos tiems smurtą patyrusiems asmenims, kuriems ji reikalinga, didėja pakartotinio smurto rizika:

1.3.1. beveik pusėje (43 proc.) išanalizuotų ikiteisminių tyrimų (pradėtų 2014 m. II pusmetį) įtariamiesiems nebuvo paskirta nė viena iš galimų apsaugos užtikrinimo priemonių, iš jų 11 proc. nukentėjusieji pakartotinai patyrė smurtą (vykstant tyrimui) (1.3.1 skirsnis);

1.3.2. 10 proc. išanalizuotų ikiteisminių tyrimų buvo pradėta dėl asmenų, kurie kartą jau buvo nuteisti dėl smurto artimoje aplinkoje, jiems kartu su bausme nebuvo paskirta smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių (1.3.2 skirsnis).

2. Veikianti pagalbos organizavimo sistema neužtikrina, kad visiems smurtą patyrusiems asmenims nedelsiant po smurto įvykio būtų suteikta pagalba:

2.1. policijos pareigūnams pavesta apie visus smurtą patyrusius asmenis nedelsiant pranešti specializuotos pagalbos centrams, tačiau konkretus terminas nenumatytas. Dėl to neužtikrinama, kad centrai nedelsiant gautų minėtą informaciją iš policijos. Centrai iš audituotų policijos komisariatų 2014 m. III ketvirtį negavo pranešimų apie 11 proc. smurtą patyrusių asmenų, o dalį pranešimų gavo praėjus keturioms ir daugiau dienų nuo smurto įvykio (2.1 poskyris);

2.2. policijos pareigūnų pranešimai specializuotos pagalbos centrams ne visada atitinka Lietuvos policijos generalinio komisaro nustatytus reikalavimus, nepateikiami visi būtinausi duomenys apie nukentėjusiuosius, todėl centrams apsunkinamas susisiekimas su jais. Centrai su nukentėjusiais susisiekia ir jiems pagalbą pasiūlo tik telefonu, o praktikos susisiekti kitu Specializuotos pagalbos centrų veiklos apraše numatytu būdu – nuvykti į nukentėjusiojo gyvenamąją vietą – netaiko. Dėl to centrai su 10 proc. nukentėjusiųjų, apie kuriuos jiems 2014 m. III ketvirtį pranešė policija, nesusisiekė, o beveik su puse (40 proc.) jų susisiekė vėliau kaip kitą darbo dieną. Nesusisiekus su smurtą patyrusiu asmeniu, lieka rizika, kad jis nežinos, kur gali kreiptis dėl pagalbos suteikimo, nes policijos pareigūnai neįpareigoti įvykio vietoje suteikti informaciją, kuris specializuotos pagalbos centras ir kokią pagalbą gali suteikti (2.1 ir 2.2 poskyriai);

2.3. Policijos pareigūnams pavesta ne vėliau kaip kitą darbo dieną pranešti vaiko teisių apsaugos skyriui, jeigu vaikas patyrė smurtą artimoje aplinkoje, buvo jo liudininkas ar gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, tačiau audituoti policijos komisariatai apie trečdalį atvejų, kai vaikas buvo smurto liudininkas, nepranešė, o beveik pusė (42 proc.) pranešimų vaiko teisių apsaugos skyriui buvo išsiųsta vėliau nei kitą darbo dieną. Vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs pranešimą iš policijos, turi inicijuoti būtinos pagalbos vaikui suteikimą, tačiau teisės aktais nenumatytas terminas, per kurį turėtų susisiekti su vaiku. Audituoti vaiko teisių apsaugos skyriai išanalizuotais atvejais su vaikais (jų atstovais), apie kuriuos jiems pranešė policija, susisiekė vidutiniškai per 6 kalendorines dienas. Delsiant susisiekti su smurtą artimoje aplinkoje patyrusiais vaikais, didėja rizika, kad jie laiku negaus reikalingos pagalbos (2.1 ir 2.3 poskyriai).

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos Vyriausybei:

1. Siekiant užtikrinti nukentėjusiųjų asmenų apsaugą, tobulinti smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo tvarką taip, jog sprendimai dėl minėtų priemonių skyrimo būtų priimami, įvertinus pakartotinio smurto rizikos laipsnį ir paskirtas kardomasias priemones (1.2.2 ir 1.3 išvados).

Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos:

2. Siekiant užtikrinti policijos operatyvų reagavimą į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, imtis organizacinių priemonių, kurios padėtų užtikrinti policijos pajėgų atvykimą į įvykio vietą per maksimaliai trumpiausią laiką, neviršijant nustatytų terminų (1.1 išvada).

Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija:

3. Siekiant, kad visiems smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims nedelsiant po smurto įvykio būtų suteikta pagalba, tobulinti pagalbos organizavimo sistemą taip, kad:

- 3.1. įvykio vietoje smurtą patyrusiems asmenims būtų suteikta rašytinė informacija, kokie specializuotos pagalbos centrai ir kokią pagalbą jiems gali suteikti (2.2 išvada);
- 3.2. būtų užtikrinta, jog apie visus smurtą patyrusius asmenis būtų pranešta specializuotos pagalbos centrams, o apie vaikus, kurie patyrė smurtą, buvo jo liudininkai ar gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, pranešta ir vaiko teisių apsaugos skyriams ir kartu būtų pateikti visi turimi duomenys, reikalingi su jais susisiekti (2.1, 2.2 ir 2.3 išvada);
- 3.3. būtų nustatytas konkretus terminas, per kurį policijos pareigūnai turi pranešti specializuotos pagalbos centrui apie smurto įvykį (2.1 išvada);
- 3.4. būtų užtikrinta, jog specializuotos pagalbos centrai, gavę iš policijos pranešimus apie smurto įvykį, ne vėliau kaip kitą darbo dieną susisiektų su smurtą patyrusiais asmenimis (2.2 išvada);
- 3.5. būtų nustatytas konkretus terminas, per kurį vaiko teisių apsaugos skyriai, gavę iš policijos informaciją apie vaikus, kurie patyrė smurtą, buvo jo liudininkai ar gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, turi susisiekti su minėtais vaikais (jų atstovais) (2.3 išvada).

Rekomendacijų įgyvendinimo planas pateiktas 2 priede.